

КУПЧИНСЬКИЙ О. ВИБРАНІ СТАТТІ ТА МАТЕРІАЛИ. – Т. 3: ВІДОМІ ТА МАЛОВІДОМІ ПОСТАТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКИ Й КУЛЬТУРИ / РЕД. КОЛ.: О. ВИННИЧЕНКО, Л. ВОЙТОВИЧ, І. ГИРИЧ, М. КРИКУН, Л. РУДНИЦЬКИЙ, Л. ТИМОШЕНКО, Я. ФЕДУРЮК, С. ХОРОБ. НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА. – ЛЬВІВ, 2011. – 665 С. – (УКРАЇНОЗНАВЧА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА НТШ. – ЧИСЛО 31)

Історія України знає чимало прикладів видатних особистостей. Кожне покоління, кожна нація пишаються такими людьми. Саме завдяки їм, величі їхніх здобутків, пам'яті про них – залишаються в історії ті народи, що цього гідні.

Особистість у центрі уваги історика – це один із шляхів гуманізації науки, що стало необхідним для пострадянського суспільства – вивчення не лише нових історичних фактів, подій і явищ, а конкретних людей, що жили й творили в певну епоху. Відтак, важко переоцінити значення осмислення і виділення біографічних досліджень як окремої галузі історичного знання у поглибленні національної історіографії. Підкреслимо, що проблема історичної біографістики, як галузі історичного знання, актуалізувалась у другій половині 80-х – на початку 90-х років минулого століття, у зв'язку із новою суспільно-політичною ситуацією. Історична біографістика об'єктивно посіла одне з провідних місць у тематиці історичних досліджень.

В українській історіографії біографічний жанр має тривалу традицію. Свого часу до нього зверталось чимало видатних істориків. Для прикладу назвемо М. Костомарова, В. Антоновича, М. Кордубу [1–3]. Вчені другої половини ХІХ ст. головну увагу приділяли політичним, військовим, культурним діячам (князі, гетьмани, письменники, митці, учені тощо) та їх ролі у національно-визвольних процесах, у зовнішній політиці України. У ХХ ст. змінився погляд на героя історії. Уже О. Оглоблин приділяє головну увагу громадським діячам у контексті суспільних процесів.

Значним внеском в українську новітню історіографію стало видання спеціальної тематичної монографічної праці “Українська історична біографістика: забуте і невідоме / За ред. проф. М. М. Алексієвця. – Част. 1. – Тернопіль: Лілея, 2005. – 352 с.” [4]. Увагу його авторів привернули найактуальніші аспекти діяльності й творчості відомих історичних постатей в контексті українського державотворення, а саме Дениса Зубрицького, Андрея Шептицького, Михайла Грушевського, Володимира Гнатюка, Мирона Кордуби, Олега Кандиби-Ольжича, В'ячеслава Чорновола. У 2008 р. вийшла друга частина праці [5].

У 2006 р. опубліковано дослідження Я. Дашкевича, в якому було поєднано попередні підходи: подано оповіді про князів і гетьманів, а також про філософів, публіцистів, істориків, учених, що визначали українське політичне життя часів відновлення української державності останнього століття [6].

Рецензована нами праця відомого львівського філолога, історика, голови Наукового товариства ім. Шевченка в Україні – Олега Купчинського “Вибрані статті та матеріали. – Т. 3: Відомі та маловідомі постаті національної науки й культури. – Львів, 2011. – 665 с.” містить сорок статей та повідомлень про відомих, маловідомих і забутих нині видатних осіб України, а саме діячів з гуманітарної і природничої сфер, представників національної історії, освіти, образотворчого мистецтва, театру та культури. Ці дослідження публікувалися

упродовж 1960–2010-х рр. у різних виданнях або були передмовами до книжкових праць. Видання містить також ґрунтовне вступне слово І. Гирича “Історіографічні студії Олега Купчинського про гуманітаріїв XVIII–XXI століть” (с. 3–22).

Про значення біографістики для України О. Купчинський чи не найкраще наголосив у статті про В. Веригу: “ця література тоді і тепер нагадувала народів про втрачене, про минуле, її відомих людей, що було небажане для колонізаторів, незалежно від того, чи це була Російська імперія, чи Радянський Союз. Біографістика в післявоєнний період, як не прикро констатувати, розвивалася переважно поза Україною” (с. 647).

Постаті, яким присвячено студії науковця, загалом охоплюють п’ять періодів української історії: передромантичну добу (просвітницький період) українського відродження (Модест Гриневецький, Михайло Гарасевич, Варлаам Компаневич, Іван Захар Авдиківський); романтичну добу визрівання національного питання на західноукраїнських землях (Іван Вагилевич, Яків Головацький, Август Бельовський, Проспер Меріме); час постановки національної проблематики в українській гуманітаристиці – класичний період її розвитку (Володислав Федорович, Василь Ільницький, Олександр Барвінський, Михайло Грушевський, Іван Франко, Володимир Гнатюк, Карло Беднарський, Євген Купчинський, Мирон Кордуба, Агатангел Кримський, Василь Стефаник, Андрей Шептицький); постаті-гуманітарії міжвоєнного періоду (Роман-Степан Лукань, Микола Мельник, Олена Кульчицька, Богдан Лепкий, Ян Янів, Йосип Сліпий, Іван Огієнко, Юліян-Іван Шпитковський, Микола Кулицький, Михайло Тершаковець); науковці післявоєнних років – і до наших днів (В’ячеслав Сенютович-Бережний, Іван Старчук, Марія Фуртак-Деркачева, Юліян Заяць, Григор Лужницький, Йосип Дзензелівський, Ярослав Падох, Василь Верига, Олександр Домбровський, Леонід Рудницький).

Переважно, кожна із студій – це персоналізовані дослідження про осіб, які визначали українське життя у ключовий період його становлення – у XIX – на початку XX ст. Серед них є поети, літературознавці, мовознавці, географи, музиканти, малярі, історики, правники, журналісти, церковні діячі. Такий широкий галузевий спектр діячів, що привернули увагу дослідника, звичайно, не випадковість, з огляду на різноманітні наукові та мистецькі зацікавлення О. Купчинського як голови НТШ, священицьке походження, замилювання музикою, працю художником-оформлювачем у Львівському оперному театрі та й, зрештою, широкий спектр його наукових інтересів, який можна простежити не лише на рівні наукових студій, але й у редагованій О. Купчинським продукції НТШ (с. 6). Зацікавлення науковими біографіями діячів українського відродження у вченого проявилось ще у 1960-х рр. Він брав участь у всіх документальних виданнях, проєктованих відомими українськими вченими-архівістами Федором Шевченком та Іваном Бутичем, – збірниках документів і матеріалів, присвячених визначним діячам культури і науки. Так, низку архівних матеріалів Олег Антонович підготував для збірника про І. Франка та В. Гнатюка. Як член редколегії, О. Купчинський брав участь і в інших персоналізованих збірниках, присвячених Т. Шевченку, І. Франку, Лесі Українці, М. Драгоманову (с. 7).

Кожна стаття автора написана за класичним зразком біографічної студії. Розпочинається з філософського відступу, в якому історик вписує обрану постать у контекст культурно-громадського життя, робить історіографічний екскурс – зазначає відомі праці про життя і діяльність особи. Далі подає хронологію життя від народження до смерті. При цьому, кожна студія – це не просто довершений історичний нарис про діяча, не просто перелік зробленого тим чи іншим науковцем, а спроба показати цю особу в її людському вимірі, з її ставленням до

життя, взаємини з науковим і суспільним середовищем. Науковець широко використав додатковий джерельний матеріал: уривки мемуарів, щоденників, листів, спогадів сучасників, бібліографічні списки. Відтак, біографії стають рельєфними, позбуваються штампованого, стереотипного сприйняття. Тому праця О. Купчинського по-своєму унікальна. У ній автор подав нову оцінку багатьох аспектів творчості І. Вагилевича, Я. Головацького, М. Грушевського, І. Франка, В. Гнатюка, підкреслив їх внесок в українську історію, мовознавство, літературознавство.

Низку маловідомих постатей національної культури, О. Купчинський вводить до провідних діячів українського відродження: М. Гриневецького, В. Компаневича, М. Гарасевича, І.-З. Авдіковського. Таких діячів, як К. Беднарський, А. Андрейчин, М. Мельник, І. Шпитковський, М. Кулицький, В. Сенютович-Бережний, М. Тершаковець, І. Старчук, Й. Дзендзелівський, Я. Падох, Л. Рудницький – автор по суті відкриває широкому загалу. Зауважимо, що про життя і творчість, наприклад М. Гриневецького, М. Гарасевича, В. Компаневича та І.-З. Авдіковського писали лише понад сто років тому, в період зародження національної історіографії, у радянську добу досліджувати їх було заборонено.

Окрему увагу О. Купчинський приділив діячам “Руської Трійці”, західноукраїнським будителям М. Шашкевичу, І. Вагилевичу, Я. Головацькому. Вчений звернувся до письменницької спадщини вчених, наголосив на їх визначному науковому внеску як істориків, археографів, архівістів, популяризаторів, публіцистів у становлення української науки і національної ідеї на західноукраїнських землях. Саме так автор хотів підкреслити їх першочергову роль як громадсько-політичних будителів і визначних учених України середини ХІХ ст., на відміну від радянської науки, яка зводила роль цих постатей до красного письменства і збирачів фольклору.

Заслуговує уваги стаття, присвячена Володиславу Федоровичу – голові львівської “Просвіти”, організатору одного з найвидатніших приватних етнографічних музеїв Західної України, оригінальній постаті модерного українства, представнику сполонізованої української шляхти в українському русі другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (с. 245–255). В. Федорович був недооціненим в історіографії національного визвольного руху. Його, як аристократа і багатого землевласника українці так і не визнали за “свого”, підозрювали у польських симпатіях, у переважанні польського патріотизму над українським. Дослідник свідомо підкреслює у біографії В. Федоровича його дослідницьку працю про минуле, наукову спадщину, музейне джерелознавство. О. Купчинський вважає, що історіософські публікації діяча свідчать про його належність до політичного українства так само, як і його праця головою львівської “Просвіти” (с. 251).

Викликають науковий інтерес такі розвідки О. Купчинського як “Оцінка Михайлом Грушевським актової спадщини Галицько-Волинського князівства (грамоти князя Лева Даниловича)” (с. 286–293), “Давньоруські писемні пам’ятки як об’єкт дослідження і джерело творчості Івана Франка” (с. 294–297), “Володимир Гнатюк: біля джерел формування українознавства” (с. 298–313). В останній, дослідник висвітлив В. Гнатюка як археографа-видавця народознавчих матеріалів на докладній джерелознавчій основі. Археографічна складова наукової праці вченого аналізується детальніше, ніж у відомій книзі М. Мушинки.

Одна із статей рецензованої праці стосується творчих взаємин М. Грушевського і одного із учнів його Львівської історичної школи – М. Кордуби (с. 355–362). О. Купчинський, як і Я. Дашкевич, є одним із тих історіографів, який не лише намагався дати належну оцінку цьому історичному серед учених-гуманітаріїв передреволюційної та міжвоєнної доби, а й вводить у

науковий обіг низку невідомих документів. Мова йде про листування між учнем і вчителем. Листи М. Кордуби до голови НТШ зберігаються у Центральному державному історичному архіві України в Києві у фонді родини Грушевських (№ 1235). Листи М. Грушевського до свого учня перебувають у приватному архіві родини історика у Львові. Важливо, що завдяки розвідці О. Купчинського частина їх стала відомою науковцям і громадськості. Вперше ця стаття була опублікована в збірнику “М. Грушевський і Львівська історична школа (Львів, 1995)”. Погоджуємося з думкою І. Гирича, що М. Кордуба тривалий час був у тіні інших учнів М. Грушевського, зокрема І. Крип’якевича і С. Томашівського. І якщо провести умовну градацію учнів Львівської школи істориків М. Грушевського за їх внеском у науку і громадсько-політичне життя, то на вищому щаблі у ній мають стояти саме ці три згадані історики.

Підкреслимо, що О. Купчинський особливу увагу приділяв епістолярним джерелам. Початок 1990-х рр. за його безпосередньої участі став часом справжнього ренесансу епістолярного археографування. Кожен том “Записок НТШ” наповнений публікаціями листів (с. 15). У цьому збірнику автор публікує “Листи Василя Стефаника до Андрея Шептицького” та “Листи Олени Кульчицької до Богдана Лепкого”. Цей епістолярій відкриває раніше маловідомі грані таланту цих відомих людей.

Ключовою позицією О. Купчинського є думка про повагу до дослідницької традиції, про збереження зв’язку між старшим і молодшими поколіннями науковців, бо розірваність генерацій – одна з найголовніших причин невідповідного наукового рівня студій, відставання української науки від світових стандартів.

Уважаємо, що рецензована праця О. Купчинського є особливою подією в українській новітній історіографії, яка суттєво збагачує сучасну українську історичну біографістику, а з деяких аспектів – поглиблює досягнення українських науковців у цій галузі, а також відкриває потенційні можливості для подальшого розвитку порушеної проблеми. Монографічне видання зацікавить усіх, хто вивчає постаті української історії, її науки й культури.

Список використаних джерел

1. *Костомаров Н. И.* Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. – Санкт-Петербург, 1873–1876. – Вып. 1–6; 1888. – Вып. 7. 2. *Исторические деятели Юго-Западной России в биографиях и портретах* Вып. 1 / Составили профессора университета Св. Владимира В. Антонович и В. Бец по коллекции В. Тарновского. – К., 1883. – С. I–IV, 1–81. 3. *Кордуба М.* Володимир Антонович // Літературно-науковий вістник. – Кн. 6. – Т. 96. – 1922. – С. 156–167; *Кордуба М.* Народно-просвітня діяльність Б. Грінченка // На могилу Бориса Грінченка. Чернівці: Руска Рада, 1910. – 26 с.; *Кордуба М.* Академік Михайло Грушевський як історик // Літературно-науковий вістник. – Кн. 12. – Т. 96. – 1926. – С. 346–357; *Кордуба М.* Причинки до урядничої служби П. Куліша // Записки НТШ. – Т. 100. – Львів, 1930. – С. 1–51; *Кордуба М.* Болеслав-Юрій II: останній самостійний володар Галицько-Волинської держави. – Краків, 1940. – 28 с. 4. *Українська історична біографістика: забуте і невідоме* / За ред. проф. М. М. Алексієвця. Част. 1. – Тернопіль: Лілея, 2005. – 352 с. 5. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія.* – Вип. 2: Українська історична біографістика: забуте і невідоме / За заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Част. 2. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – 244 с. 6. *Дашкевич Я.* Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. – Львів, 2006. – 704 с.

Ірина Федорів (Україна)